

Тарасюк, Тетяна і Карпенко, Катерина. «Структура, тематичне наповнення та дидактичний потенціал абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як інноваційного жанру навчальної літератури». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 20, 2024, с. 56–74.

Tarasiuk, Tetiana and Karpenko, Kateryna. "Alphabet Encyclopedias of the Series "From A to Z" as an Innovative Genre of Educational Literature: Structure, Thematic Content, and Their Didactic Potential." *Linguostylistic Studies*, iss. 20, 2024, pp. 56–74.

УДК 655.41:655.3.06]:373.3/.5.091.64:(031)

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2024-20-56-74>

СТРУКТУРА, ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ТА ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АБЕТОК-ЕНЦИКЛОПЕДІЙ СЕРІЇ «ВІД А ДО Я» ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ЖАНРУ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тетяна Тарасюк

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

Катерина Карпенко

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

Стаття присвячена аналізу абеток-енциклопедій як унікального жанру сучасного українського книговидання та їхньої ролі в освітньому процесі. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до інтерактивних і нестандартних методів навчання, які поєднують різновекторні підходи до викладу матеріалу. Абетки-енциклопедії серії «Від А до Я» не лише популяризують творчість видатних українських письменників, а й слугують потужним інструментом для розширення світогляду читачів, зокрема учнів закладів загальної середньої освіти.

Мета статті – проаналізувати структурно-змістові особливості абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як інноваційного жанру навчальної літератури та визначити їхній потенціал для використання на уроках української словесності.

Основні результати роботи засвідчують, що авторські абетки-енциклопедії мають чітко структуровану будову, де кожна літера алфавіту виступає ключовою одиницею для розповіді про певний аспект життя і творчості письменника. Виокремлено основні тематичні групи лексем, що представлені у словникових статтях, зокрема біографічні дані, географічні назви, літературознавчі терміни, філософські та моральні категорії. Доведено, що ці видання можна успішно використовувати під час вивчення української мови та літератури в школі, зокрема для аналізу текстів, формування мовленнєвих навичок, розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів. Отримані результати сприяють поглибленню розуміння жанрової специфіки абеток-енциклопедій та розкривають їхній освітній потенціал.

Ключові слова: артбук, пізнавальна книга, енциклопедія, словникова стаття, освітній потенціал.

ALPHABET ENCYCLOPEDIAS OF THE SERIES "FROM A TO Z" AS AN INNOVATIVE GENRE OF EDUCATIONAL LITERATURE: STRUCTURE, THEMATIC CONTENT, AND THEIR DIDACTIC POTENTIAL

Tetiana Tarasiuk

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

Kateryna Karpenko

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

The article focuses on analyzing alphabet encyclopedias as a unique genre of modern Ukrainian book publishing and their role in the educational process. The study's relevance is due to the growing interest in interactive and non-standard teaching methods that combine multi-vector approaches to the presentation of the material. The alphabet encyclopedias of the "From A to Z" series not only popularize the works of prominent Ukrainian writers but also serve as a powerful tool for broadening the worldview of readers, in particular students of secondary education institutions.

The purpose of the article is to analyze the structural and content features of the alphabet encyclopedias of the series "From A to Z" as an innovative genre of educational literature and to determine their potential for use in Ukrainian literature lessons.

The main research findings show that the author's alphabet-encyclopedias are clearly structured, where each letter of the alphabet acts as a key unit for telling a story about a certain aspect of the writer's life and work. The main thematic groups of lexemes presented in dictionary articles are identified, in particular biographical data, geographical names, literary terms, and philosophical and moral categories. It has been proven that these publications can be successfully used in the study of the Ukrainian language and literature at school, in particular for text analysis, the formation of speech skills, and the development of critical thinking and creative abilities of students. The results obtained contribute to a deeper understanding of the genre specificity of alphabet encyclopedias and reveal their educational potential.

Key words: artbook, educational book, encyclopedia, dictionary article, educational potential.

Вступ. За останні десятиліття відбулися значні зміни в підходах до навчання читання та розвитку мовлення дітей. Традиційні абетки поступово трансформуються, перетворюючись на багатофункційні видання, які не лише навчають літер, а й розширюють кругозір дитини, знайомлять її з різними сферами знань. Ця трансформація вимагає нового наукового осмислення, зокрема дослідження стилістичних особливостей таких видань та розробки ефективних методів їх використання в освітньому процесі. Крім того, значний інтерес до української культури та мови стимулює пошук нових підходів до викладання української мови та літератури, а абетки-енциклопедії можуть стати одним із них.

Попри насиченість українського ринку великою кількістю різноманітними за жанром, тематикою, формою тощо абеток, наукове опрацювання таких видань все ще потребує виваженого дослідницького підходу. Наведемо приклади тих нечисленних досліджень, які маємо сьогодні. А. Бессараб та Н. Дерев'янка у праці «Видавничі стандарти та

дизайнерське вирішення української абетки» розглядають дитячу навчальну літературу як мистецький твір: аналізують загальний дизайн, ілюстрації, структуру абеток різних українських видань (Бессараб і Дерев'янка). А. Бессараб та Л. Пономаренко зосереджують увагу на редакційно-видавничому опрацюванні українських абеток (Бессараб і Пономаренко). Л. Пилявець аналізує загальну концепцію та художнє рішення сучасних українських абеток провідних видавництв (Пилявець). А. Каніщенко та М. Чабайовська пропонують навчально-методичний посібник для учнів початкових класів «Українська мова: абетка в асоціативних куцах та сенканах», де форма абетки використана з дидактичною метою (Каніщенко і Чабайовська). Г. Онкович та Н. Мавдрик поділяють ідею створити «Абетковий словограй» з текстами на кожную літеру абетки зі слів на цю букву (Онкович і Мавдрик). К. Сізова й С. Сошенко акцентують увагу на тому, що «абетка та читанка є першими виданнями, з якими зустрічається дитина, яка опановує читання» (Сізова і Сошенко 88), а тому «першочергове завдання абетки – навчити читати» (Сізова і Сошенко 88), чим звужують межі жанру абетки, яка вже давно перестала бути лише джерелом вивчення літер, а повноцінно слугує засобом формування світогляду дитини.

Щодо абеток як об'єкту лінгвістичних студій то можемо з упевненістю стверджувати, що вони ще чекають ґрунтовного опрацювання, адже поки що належать до периферійних. Зокрема можна назвати роботи І. Думанської про лексичний та стилістичний аспект мови сучасних абеток, в якій дослідниця акцентує увагу на «видавничій недбалості, яка шкодить формуванню в маленького читача мовленнєвої компетенції» (Думанська), й Т. Тарасюк, де проаналізовано структурно-стильові та графічні особливості сучасних релігійних абеток і букварів (Тарасюк).

Сучасні ж абетки-енциклопедії серії «Від А до Я» «Видавництва Старого Лева», які містять елементи енциклопедії, художньої літератури та навчального посібника, заслуговують на вичерпне потрактування в контексті актуальних освітніх тенденцій. Поява нового типу дитячих книг, що поєднують функції абетки та енциклопедії, вимагає детального аналізу. Таке дослідження не лише сприятиме розвитку української дитячої літератури, а й дозволить розширити теоретичні знання про ефективні методи навчання читання та розвитку мовлення, що особливо важливе в контексті постійних змін в освітній системі.

Мета дослідження – проаналізувати структурно-змістові особливості абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як інноваційного жанру навчальної літератури.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували п'ять видань абеток: «Шевченко від А до Я» Леоніда Ушкалова (*Шевченко*), «Сковорода від А до Я» Леоніда Ушкалова (*Сковорода*), «Кобилянська від А до Я» Світлани Кирилюк (*Кобилянська*), «Франко від А до Я» Богдана й Наталі Тихолозів (*Франко*), «Антонич від А до Я» Данила Ільницького

(Антонич). У роботі були використані такі методи дослідження: метод суцільного виписування – для фіксації ключових слів у словникових статтях абеток-енциклопедій, що дозволило виокремити їхні тематичні групи; структурно-змістового аналізу та описовий – для вивчення та характеристики будови абеток-енциклопедій, словникових статей, ілюстративного оформлення та особливостей текстового наповнення абеток; метод інтерпретації – для аналізу взаємозв'язку між ключовими словами абеток і життям та творчістю письменників, представлених у цих виданнях; елементи статистичного аналізу – для оцінки частотності вживання певних лексем у словникових статтях досліджуваних абеток.

Результати дослідження та дискусія. «Абетки-енциклопедії «Від А до Я» – серія пізнавальних книг від «Видавництва Старого Лева» про відомих діячів української культури, яких показано з неочікуваного боку й без стереотипів. Пізнавальні арт-буки поєднали в собі риси енциклопедії й абетки. Книжки впорядковані за розміщеними за алфавітом ключовими словами, що розкривають найцікавіші віхи життя видатних постатей української культури» (*Абетки-енциклопедії*). Історія серії розпочинається 2015 роком, коли вийшла абетка-енциклопедія про митрополита Шептицького – «Шептицький від А до Я». Вихід книжки було приурочено до 150-річчя з дня народження митрополита і Року Шептицького в Україні. Авторами книжки виступили письменниця Оксана Думанська й журналістка Галина Терещук. 2016 року серію поповнила книжка «Франко від А до Я», текст до якої написали франкознавці Богдан і Наталя Тихолози. Книжку було відзначено преміями «Найкраща книга Форуму видавців-2016», BIB 2017 PLAQUE на Бієнале художньої ілюстрації у Братиславі. Також абетку-енциклопедію було визнано найкращою у номінації «Дитяче свято», підномінація «Пізнавальна та розвивальна книга» за версією Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2016». 2017 року, напередодні уродин Тараса Шевченка, видавництво випустило книжку «Шевченко від А до Я» шевченкознавця Леоніда Ушкалова. Його ж авторства 2019 року вийшла друком абетка-енциклопедія «Сковорода від А до Я». Наприкінці 2017 року з'явилася абетка про видатну постать української культури Богдана-Ігоря Антонича «Антонич від А до Я», текст до якої написав Данило Ільницький. На жаль, словникова стаття Вікіпедії не повна, оскільки у ній нема згадок про абетки-енциклопедії «Кобилянська від А до Я» (2022) Світлани Кирилюк та «Леонтович від А до Я» (2024) Оксани Луцевської.

На сайті «Видавництва Старого Лева» в анотаціях абеток-енциклопедій окреслено жанр такої літератури як «*арт-буки*» й вказано, що вони для «родинного читання», «книжка для дітей (і не лише для них), завдяки якій знайомство з Франком стане початком дружби на роки. ... чудовий приклад того, як варто знайомити класиків і читачів, щоб вони полюбили один одного» («Франко від А до Я»), «і діти, і дорослі дізнаються не лише біографію талановитого живописця, гравера, прозаїка, драматурга, співака, актора, скульптора Тараса Шевченка, а люблять його так, як

можна любити друга» («Шевченко від А до Я»). Саме така орієнтованість на сучасного читача дозволяє виданням виходити широким накладом та ставати не лише книгою для читання, навчання, а й мистецьким об'єктом теперішнього книговидання.

Поняття *артбук* багатозначне. Наприклад, в електронній версії «Великої української енциклопедії» подані такі визначення «1) інноваційний вид книжкових видань, що сконденсовує авангардні підходи автора й видавця щодо створення й організування контенту; 2) одиничний або немасовий книжковий продукт, ключові ознаки якого – унікальність, часто – нетехнологічність матеріальної конструкції, в котрій органічно втілюється нетрадиційний (незвичний) контент» (*Велика*). Тут же зазначено, що «в науковому дискурсі співіснують різноманітні поняття, якими позначають видання з якісним поліграфічним втіленням, нестандартними візуальними й просторовими рішеннями: «арткнига», «книга художника», «авторська книга», «мистецька книга», «візуальна книга», що їм відповідають іншомовні «art book», «artist's book» «livre d'artiste», «livre de peintre»» (*Велика*). Історія артбука нерозривно пов'язана з розвитком технологій друку та матеріалів, що значно вплинули на його еволюцію. Від рукописних книг до сучасних цифрових видань артбук постійно адаптувався до нових можливостей, змінюючи свою форму та функції. Крім того, різноманітні мистецькі течії (абстракціонізм, футуризм тощо), суттєво вплинули на естетику артбуку, збагативши його виражальні можливості. Український артбук також має свої особливості, що відображають культурні та історичні контексти. Артбук – це нестандартне видання, де автор має повну творчу свободу для експериментів з формою, матеріалами та змістом. Відсутність жорстких видавничих рамок дозволяє створювати унікальні об'єкти мистецтва, які виходять за межі традиційного книговидання й відображають індивідуальний стиль і світогляд автора.

Власне досліджувані абетки-енциклопедії «Видавництва Старого Лева» репрезентують перше визначення артбука, адже вони є тим інноваційним книжковим виданням, що поєднує оригінальні підходи автора й видавця щодо створення й організації контенту для майбутнього читача. Щодо семантики назви *абетка-енциклопедія*, то, на нашу думку, перше слово в ній указує на закономірну послідовність дібраного матеріалу – за абеткою, де кожна літера алфавіту представлена окремою статтею й слугує початком розповіді про певний аспект теми або видатну особистість, а друге засвідчує адресованість широкому колу читачів та поєднання наукової достовірності з чіткістю й логічністю викладу матеріалу. Усе це дає читачеві комплексне уявлення про об'єкт розгляду.

На основі вищесказаного можемо стверджувати, що абетка-енциклопедія – це унікальний літературний жанр, який поєднує в собі риси енциклопедії та художнього / публіцистичного твору, де текстові блоки інформації розміщені за алфавітним принципом, а кожна літера алфавіту –

розповідь про життя, творчість та ідеї конкретної особистості, історичної події або явища, пов'язаного з тією особистістю.

Детальніше зупинимося на ключових характеристиках абеток-енциклопедій.

1. Структура за алфавітом: матеріал у книзі організовано за буквами української абетки, де кожна літера представляє певну тему, поняття чи персонажа.

2. Енциклопедичний зміст, де кожна словникова стаття містить інформативний пізнавальний матеріал, подібно до енциклопедії, але адаптований для певної вікової групи (часто для дітей або підлітків), хоча можемо говорити й про узагальнений образ читача, не обмежуючи віковими критеріями, а швидше орієнтуючись на багаж його знань про певну персоналію.

3. Тексти та графічне оформлення передають індивідуальний стиль авторів та ілюстраторів, їхній світогляд та творчий підхід. Це проявляється у виборі тем, мовних засобах, стилі написання, стилістиці малюнка тощо.

4. Авторські ілюстрації, фотографії органічно доповнюють текст і роблять його більш інформативним та привабливим для читача.

5. Освітня мета таких видань спрямована на розширення світогляду, збагачення словникового запасу, розвиток мовлення потенційного читача. Водночас вони є цінним ресурсом для вивчення української культури та історії, особливо в контексті навчання та виховання молоді.

6. Автори текстів часто пропонують нестандартні погляди на життя та творчість письменників і власну інтерпретацію багатогранності митців, розкриваючи маловідомі широкому загалу факти про них.

7. Завдяки інформаційній насиченості фактами кожна книга дає системне уявлення про особистість та її вплив на українську культуру.

8. Художня цінність видань реалізована через поєднання інформативності з художніми засобами, що робить текст не лише пізнавальним, але й естетично привабливим.

9. Інформація подана в доступній формі, що робить ці книги придатними для широкого кола читачів: різних вікових категорій та освітніх рівнів.

10. Міждисциплінарний підхід до викладу інформації відбувається через охоплення не лише літературної творчості письменників, але й історичного контексту, культурних впливів, особистого життя.

Як бачимо, загальна концепція серії «Від А до Я» може бути представлена такими особливостями: кожна книга присвячена одній визначній особистості української культури чи історії (зараз є п'ять книг про письменників та по одній про митрополита та композитора); структура ґрунтується на українській абетці, де кожній літері відповідає певний аспект життя, творчості чи впливу особистості; мета серії – представити багатогранний портрет особистості через призму різноманітних фактів, подій, творів та впливів.

Сучасні українські абетки уже давно вийшли з вузьких жанрових меж – першого видання для дитини, яка опановує читання. Дедалі частіше вони стають джерелом формування світоглядної позиції майбутньої особистості. А отже, можемо говорити про те, що абетки є важливим видом навчальної літератури, спрямованим на ознайомлення дітей із буквами, розвиток мовленнєвих навичок та формування національної свідомості. Водночас сучасні українські абетки демонструють різноманітність форм і функцій, які виходять за межі традиційного навчання грамоти, стаючи інструментом популяризації знань у різних сферах. Особливої уваги заслуговують абетки-енциклопедії, які поєднують риси енциклопедичного, художнього та публіцистичного тексту, що відповідає потребам сучасного читача.

Умовно абетки можна структурувати на словникові статті за аналогією до словникових статей у словниках. Під словниковою статтею, на думку Т. Тарасюк, варто розуміти «мінімальний набір елементів, який дозволяє дитині розпізнати і закріпити в її уявленні правильне написання певної друкованої літери та ілюстрації її використання в мові. Традиційно абеткова словникова стаття складається з таких ключових елементів: реєстрова буква, прозова чи поетична ілюстрація з ключовим словом на реєстрову літеру, зображення ключового слова різними видами мистецтва» (Тарасюк 225). Словникові статті абеток-енциклопедій мають схожу будову з деякими видозмінами. Розглянемо їх детальніше.

Узвичаєно словникова стаття в досліджуваних джерелах утворена з реєстрової букви, до якої наведено ключове слово. Таких слів може бути кілька, як-от в абетках «Антонич від А до Я», «Кобилянська від А до Я», «Франко від А до Я», наприклад: С – *сонце, скрипка, спорт (Антонич)* (рис. 1), П – *перо, парфуми, Прага (Кобилянська)* (рис. 2), *каменяр, Карпати, Криворівня, «Коли ще звірі говорили» (Франко)* (рис. 3), або одне, наприклад: *Іванівка (Сковорода)* (рис. 4), *шапка (Шевченко)* (рис. 5). Як бачимо на рис. 1, 2, 3, 4, 5, словникова стаття займає дві сторінки. Таке подання матеріалу дозволяє авторам та видавцеві абетки-енциклопедії видавати книги уніфікованого розміру з однаковою кількістю сторінок. Про тематичну різноманітність ключових слів детальніше ітиметься далі. Опорні лексеми – це поняття, безпосередньо пов'язані з життєвим та творчим шляхом того чи того письменника. Традиційно до таких лексем подане тлумачення (за аналогією до тлумачного словника), наприклад: *шапка* – головний убір (Шевченко), *Прага* – столиця Чеської Республіки (Кобилянська), *Карпати* – гори на сході Центральної Європи (Франко), після якого йде невелика розповідь про ці реалії, з обов'язковим акцентом на тому, як вони корелюють з постаттю відомої особистості, якій присвячена абетка.

Рис. 1. Скриншот зі сторінок абетки «Антонич від А до Я»
[створено авторами]

Рис. 2. Скриншот зі сторінок абетки «Кобилянська від А до Я»
[створено авторами]

Рис. 3. Скриншот зі сторінок абетки «Франко від А до Я»
[створено авторами]

Рис. 4. Скриншот зі сторінок абетки «Сковорода від А до Я»
[створено авторами]

Рис. 5. Скриншот зі сторінок абетки «Шевченко від А до Я»
[створено авторами]

Частотні ключові слова, що не мають дефініції, але містять розповідь про те, як пов'язані з життям чи творчістю письменника, наприклад, роль опанування гри на *скрипці* чи *спортової* тематики в циклі віршів Б.-І. Антонича, ставлення О. Кобилянської до *парфумів* тощо.

Абетки-енциклопедії проілюстровані різноманітними за видами зображення ресурсами. Кожна з книг має свого відповідального за графічне опрацювання фахівця. Зауважмо, лише в абетці «Антонич від А до Я» на останній сторінці поданий перелік ілюстративного матеріалу («У Книзі використано: портрети Б. І. Антонича й дружні шаржі на нього авторства Володимира Ласовського та Євгена Безніска; фрагменти з обкладинок антоничівських видань авторства Святослава Гординського та Якова Гніздовського; фрагменти з публікацій творів Б. І. Антонича у періодиці; передруки світлин з різних видань Б. І. Антонича та світлину церкви с. Новиця Наталії Рибки-Пархоменко; автентичні рукописи, машинописи, документи і світлини Б. І. Антонича з фондів Бібліотеки ім. В. Стефаніка у Львові та Музею-садиби родини Антоновичів у Бортятині» (Антонич)), хоча в чотирьох із п'яти абеток не зазначено такої інформації. Зібраний фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що словникові статті проілюстровані зазвичай передруками світлин письменників наодинці чи в колі сім'ї, друзів, колег, світлин церкви с. Новиця (Ц – *церква* (Антонич)); автентичними рукописами (П – *почерк* (Антонич)) чи поетичними текстами або їх фрагментами стилізованими почерком автора (В – *вірш* Зелена євангелія (Антонич), Л – лис (фрагмент вірша «До істот з зеленої зорі» (Антонич)) або без (С – спорт (фрагмент вірша «Пісня змагунів» з циклу

«Бронзові м'язи» (Антонич)), принагідно полотнами авторства письменника, про якого укладено абетку, наприклад, літери А – автопортрет, Г – гравюра, Е – ескіз, Ж – живопис, К – кіт, Т – тополя, Х – художник, Я – янгол в книзі про Шевченка, **образами** архангела Гавриїла та Діви Марії (Шевченко) (див. рис. 6), фрагментами з обкладинок видань (Антонич).

Рис. 6. Скриншот зі сторінок абеток «Шевченко від А до Я», «Антонич від А до Я» [створено автором]

Доволі цікаве розміщення тексту на сторінках абеток-енциклопедій. У стриманому тоні з двома шрифтами та трьома розмірами літер виконана книга про О. Кобилянську. Інші чотири книги вирізняються графічним різноманіттям накреслення літер та розміщення тексту на сторінках (детальніше див. рис. 7).

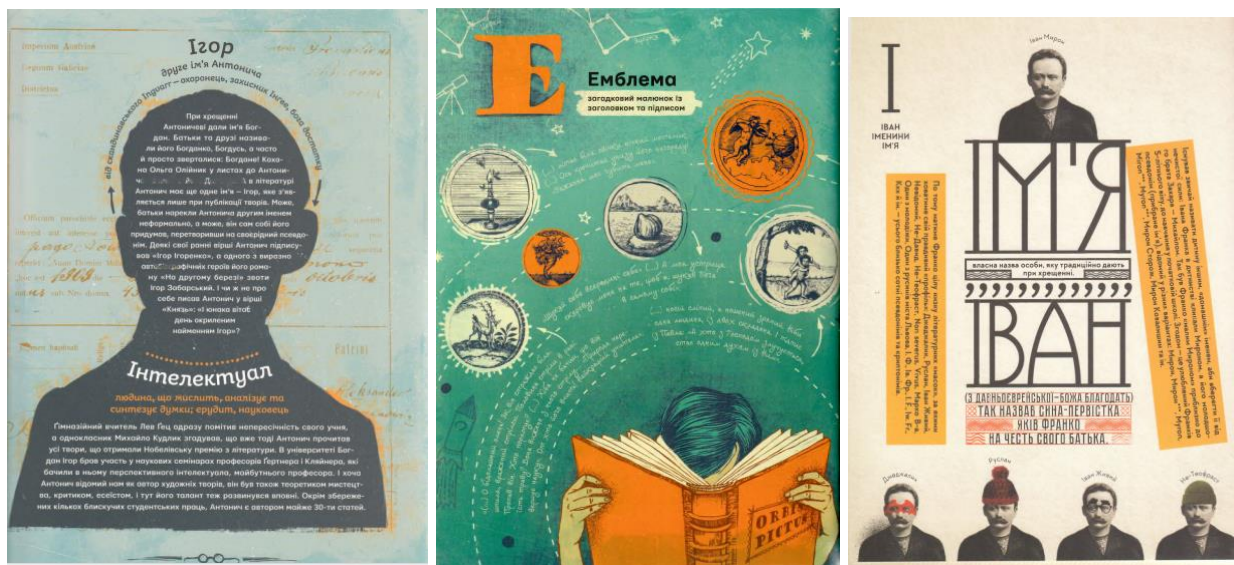

Рис. 7. Скриншот зі сторінок абеток «Антонич від А до Я», «Сковорода від А до Я», «Франко від А до Я», «Шевченко від А до Я» відповідно [створено авторами]

Деякі ілюстрації алюзійного характеру, наприклад, літера М, у словниковій статті якої йдеться про філософську поему І. Франка «Мойсей», в абетці «Франко від А до Я» проілюстрована стилізованими скрижалями (рис. 8), а літера Х містить графічне написання слова *хата* фрагментами декору фасаду музею-садиби Франка у Львові (рис. 8).

Рис. 8. Скриншот зі сторінок абетки «Франко від А до Я» [створено автором]

На основі реєстру ключових слів, зафіксованих методом суцільного виписування, у абетках-енциклопедіях можна виокремити кілька тематичних груп, що розкривають різні аспекти життя та творчості письменників:

1. Власні імена та прізвища письменників: *Антонич, Ігор (Антонич), Іван, Франко (Франко)*.

2. Група «родинні зв'язки» охоплює лексеми, пов'язані з родиною, походженням та місцями проживання: *батьки (Антонич), батьки (Сковорода), батько, брати, донька, жінка (Кобилянська), мати (Шевченко)*, а також імена та прізвища родичів: *Ельпідифор, Євгенія (Кобилянська), Марія Кульчицька, Ольга Рошкевич, Ольга Франко, Яків (Яць) Франко (Франко)*.

3. Назви населених пунктів, етнічних земель, країн, де народилися, проживали, тимчасово перебували, навчалися, поховані письменники: *Бортятин, Львів, Новиця, Янів (Антонич); Гура-Гумора, Відень, Наугайм, Прага, Румунія, Харків, Чернівці (Кобилянська); Іванівка, Харків, Чорнухи, (Сковорода); Австро-Угорщина, Відень, Галичина, Криворівня, Львів, Нагуєвичі, Чернівці (Франко)*.

Обидві групи слів допомагають зрозуміти вплив середовища на формування особистості митця.

4. Найменування ключових творів, літературних чи художніх жанрів, збірок, псевдоніми, інші досягнення письменників, наприклад: *вірш (верш), «Євангелія зелена», збірка, ієтелектуал, роман (Антонич), автограф, «Земля», роман (Кобилянська), геній, гімн, «Захар Беркут», «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Коли ще звірі говорили», «Лис Микита», «Мойсей», «Ріпка», Джеджалик, енциклопедист, економіст, поліглот, радикал (Франко), автопортрет, гравюра, ескіз, художник (Шевченко)*. Вони демонструють внесок письменників у розвиток української літератури та культури.

5. Імена та прізвища відомих культурних діячів, з якими співпрацювали, товаришували, зналися, якими захоплювалися письменники, наприклад: *Шевченко (Антонич), Августа, Устияновичі, Осип Маковей, Марліт, Якобсен, Ярошинська (Кобилянська), Йосип Застирець, Шевченко, Шекспір, Шептицький (Франко)*.

6. Реалії природи: *весна, зелений, місяць, сонце (Антонич), едельвейс, гортенза, зима, мімоза, море, смерека, хляпавка, яблуня, яблука (Кобилянська), природа, явір (Сковорода), ива (Франко), весна, зоря, лілея, море, тополя (Шевченко), орел (Кобилянська), козеня, птах (Сковорода), кіт (Шевченко)*. Ці ключові слова відображають зв'язок творчості письменників із природою.

7. Теми освіти, самоосвіти та навчальних закладів: *книга, газета, гурток, гімназія, журнал, почерк, університет (Антонич), європейське письменство, школа (Кобилянська), академія, виховання, гра, гувернер, оцінки, школа (Сковорода), бібліотека, бібліофільство, етнографічні експедиції, НТШ, університет (Франко), історія (Шевченко)*. Такі лексеми підкреслюють важливість інтелектуального розвитку в житті митців.

8. Слова, що називають моральні цінності, філософські й етичні поняття, світогляд: *гармонія, гумор, друзі, екстаза, життя, натхнення, усмішка, щастя (Антонич), емансипація, сила, мир життя, туга (Кобилянська), золото, спокій, нерівна рівність, радість, серце, філософ, щастя, любов, сродність (Сковорода), молитва, мова, поступ, щирість,*

самотійність, (Франко), дружба, ідеал, надія, рай, сміх, цікавість, час, щастя (Шевченко).

9. Найменування, пов'язані з мистецькою темою та іншими сферами діяльності письменників: *емблема, пейзаж, скрипка, спорт, тесля, танці, художники, чернетка (Антонич), кінематограф, листівка, фортепіано, цитра, щоденник (Кобилянська), музика, театр, нарцис (Сковорода), жарти, журналістика, мандрівники, рибальство (Франко), живопис, історії (у значенні розповіді), пісня, (Шевченко).* Вони додають контексту до повсякденного життя митців, ілюструють інші, окрім письменницьких, уподобання авторів.

10. Побут та повсякдення: *вокзал, дім, дзеркало, зачіска, одяг, окуляри, палиця, радіо, ранок, фотографії (світлин), червінець (Антонич), дім, дрібнички, записники, одяг, перо, парфуми, фіакр (Кобилянська), поїздка, (Сковорода), іменини, недуга, олівець, фрак, хата (Франко), фотографія, шапка (Шевченко).*

11. Найменування смакових уподобань письменників: *каварня, чай (Антонич), їжа (Кобилянська), ласун (Сковорода), їжа (Франко), їжа, чай (Шевченко).*

12. Реалії, пов'язані з Україною, національними символами й культурою: *«Качиний діл» (Антонич), Україна (Кобилянська), вишиванка, гуцули, Галагана колегія, Карпати, Єзуїтський сад, Софіївка, РУРП, Святвечір, Українські січові стрільці (Франко).* Вони підкреслюють національну свідомість письменників.

13. Інші реалії: *три, портрет, обличчя, церква, юність, юнацтво (Антонич), цигани (роми), ювілей, чужинець, вулиця (Кобилянська), тюрма, ювілей, молодь (Франко), горизонт, очі, янгол, далечінь (Шевченко).*

14. Інші географічні назви України: *Карпати (Кобилянська), Карпати, Черемош (Франко).*

Цікавими є кілька спостережених особливостей, наприклад, власних назв в абетці-енциклопедії «Шевченко від А до Я» не зафіксовано, окрім лексем *Бог, Європа, Україна (Шевченко)*; лексема *Україна* зафіксована в усіх абетках, окрім «Франко від А до Я». Лексема *їжа* характерна для абеток «Кобилянська від А до Я», «Франко від А до Я», «Шевченко від А до Я» (див. рис. 9, 10, 11). В абетках «Шевченко від А до Я» й «Антонич від А до Я» реєструємо лексему *чай* з невеличкими розповідями про цей напій як улюблений у письменників.

Рис. 9. Скриншот зі сторінок абетки «Кобилянська від А до Я»
[створено авторами]

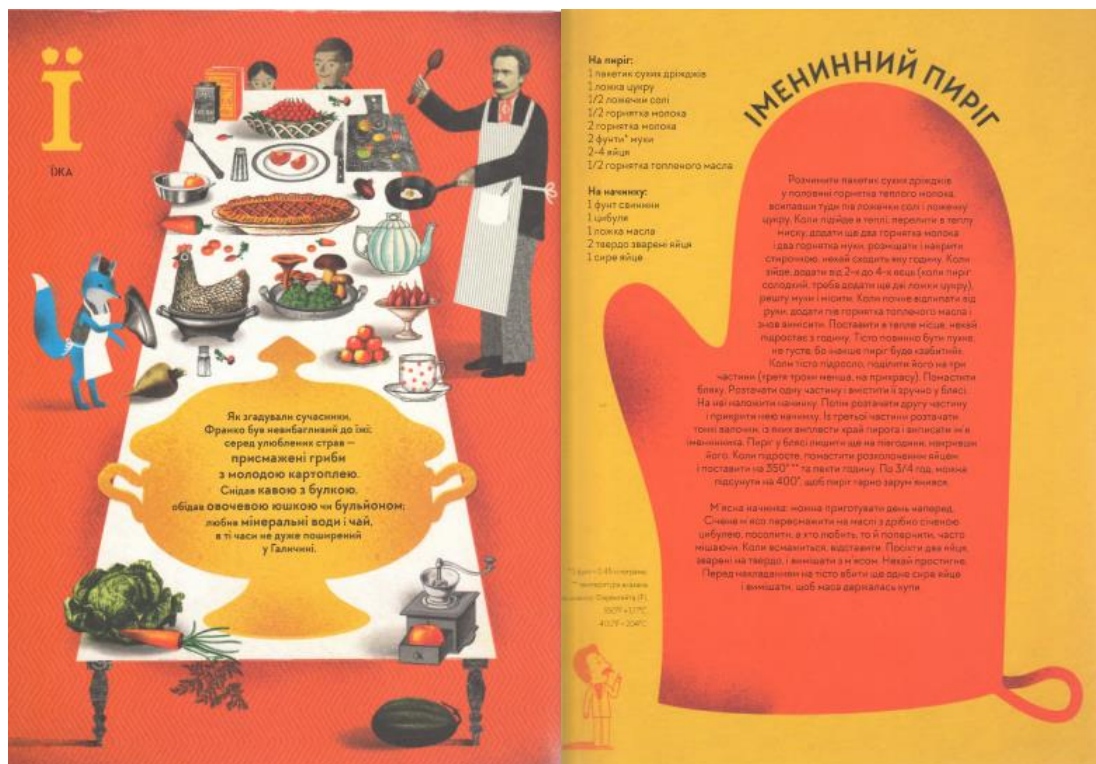

Рис. 10. Скриншот зі сторінок абетки «Франко від А до Я»
[створено авторами]

Рис. 11. Скриншот зі сторінок абетки «Шевченко від А до Я»
[створено авторами]

Як бачимо, читачі можуть не просто дізнатися про смакові уподобання улюблених письменників, а й приготувати їхні страви, адже в абетках подані рецепти *іменинного пирога, пампушок і будня (накупляка)*.

Ключові слова в абетках-енциклопедіях відображають багатогранність життя та творчості видатних українських діячів. Тематичні групи охоплюють біографічні, літературні, філософські й культурні аспекти, що допомагає інтегрувати ці матеріали в освітній процес, роблячи вивчення літератури глибшим і більш осмисленим.

Висновки. Серія «Від А до Я» репрезентує унікальний підхід до створення абеток, де кожна літера алфавіту стає окремою розповіддю про видатну постать української культури. Завдяки структурованості, інформативності та художній цінності такі видання розширюють уявлення про письменників, популяризуючи їхні здобутки серед широкої аудиторії. Абетки-енциклопедії є результатом міждисциплінарного підходу, оскільки охоплюють літературні, історичні та культурні аспекти, що робить їх цінним ресурсом для навчання та виховання молоді. Загалом розвиток жанру абеток-енциклопедій демонструє їхній потенціал у сучасному книговидавстві й освіті, адже ці видання інтегрують традиційні навчальні функції з інноваційними підходами до викладу матеріалу.

Словникові статті абеток-енциклопедій мають структуровану й водночас гнучку будову, яка дозволяє ефективно поєднувати освітню та естетичну функції. Унікальність таких статей полягає в інтеграції реєстрових літер із ключовими словами, що мають безпосереднє відношення до життя та творчості письменників, про яких ідеться. Крім

тлумачень, статті містять розповіді, які глибше розкривають зв'язок між поняттям і особистістю, що сприяє формуванню комплексного сприйняття матеріалу. Ілюстративна частина абеток, яка включає світлини, рукописи, живописні полотна та інші графічні зображення, виконує роль візуальної підтримки тексту, поглиблюючи його сприйняття. Таким чином, абетки-енциклопедії поєднують енциклопедичний, художній і освітній потенціал, пропонуючи новий підхід до подання інформації.

Ключові лексеми в словникових статтях абеток-енциклопедій охоплюють різноманітні тематичні групи, що відображають багатогранність життя і творчості українських письменників. Ці лексеми допомагають розкрити зв'язок між особистістю митця та його середовищем, творчістю, уподобаннями, побутом і національною ідентичністю. Особливу увагу привертає культурна й освітня складова, що сприяє глибшому розумінню творчої спадщини та її впливу на українську літературу. Тематична різноманітність дозволяє використовувати абетки як інтегрований ресурс у навчальному процесі, роблячи вивчення літератури інтерактивним і змістовним.

Перспективи дослідження вбачаємо в розробленні практичних рекомендацій ефективного використання абеток-енциклопедій під час вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі в закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

- Антонич від А до Я*, тексти Данила Ільницького, графічне опрацювання Івана Шкоропода. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017.
- Кобиланська від А до Я*, тексти Світлани Кирилюк, графічне опрацювання Івана Шкоропода. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022.
- Сковорода від А до Я*, тексти Леоніда Ушкалова, графічне опрацювання Людмили і Володимира Стецьковичів. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019.
- Франко від А до Я*, тексти Богдана Тихолоза, Наталі Тихолоз, графічне опрацювання Романи Романишин, Андрія Лесіва. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016.
- Шевченко від А до Я*, тексти Леоніда Ушкалова, графічне опрацювання Анастасії Стефурак. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017.

Sources

- Antonych vid A do Ya*, teksty Danyla Il'nytskoho, hrafichne opratsiuvannia Ivana Shkoropada. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2017.
- Kobylanska vid A do Ya*, teksty Svitlany Kyryliuk, hrafichne opratsiuvannia Ivana Shkoropada. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2022.
- Skovoroda vid A do Ya*, teksty Leonida Ushkalova, hrafichne opratsiuvannia Liudmyly i Volodymyra Stetskovychiv. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2019.
- Franko vid A do Ya*, teksty Bohdana Tykholoza, Natali Tykholoz, hrafichne opratsiuvannia Romany Romanyshyn, Andriia Lesiva. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2016.
- Shevchenko vid A do Ya*, teksty Leonida Ushkalova, hrafichne opratsiuvannia Anastasii Stefurak. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2017.

Список використаної літератури

- Абетки-енциклопедії «Від А до Я». Вікіпедія.
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B8-%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%97_%C2%AB%D0%92%D1%96%D0%B4_%D0%90_%D0%B4%D0%BE_%D0%AF%C2%BB
- Бессараб, Анастасія і Дерев'янка, Наталія. «Видавничі стандарти та дизайнерське вирішення української абетки». *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, вип. 3 (35), 2018, с. 61–8.
- Бессараб, Анастасія і Пономаренко, Людмила. «Редакторський погляд на українські абетки». *Поліграфія і видавнича справа*, № 2, 2018, с. 119–27.
- Велика українська енциклопедія. Електронна версія.
<https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%80%D1%82%D0%B1%D1%83%D0%BA>
- Думанська, Оксана. «Мова сучасних абеток: лексичний та стилістичний аспект». *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство*, вип. XX, 2009, с. 481–6.
- Каніщенко, Антоніна і Чабайовська, Марія. *Українська мова: абетка в асоціативних кущах та сенканах*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017.
- Онкович, Ганна і Мавдрик, Наталія. «Навчально-творчі можливості української абетки з текстів, де всі слова – на одну літеру». *Українська мова у світі: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, 25 червня; 6 листопада 2020 року*. Львів: ТзОВ «Галицька видавнича спілка», 2020, с. 128–33.
- Пилявець, Людмила. «Концептуальні та структурно-стильові особливості графічного вирішення сучасних українських абеток». *Молодий вчений*, вип. 12 (64), 2018, с. 375–8. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-87>
- Сізова, Ксенія і Сошенко, Світлана. «Залучення до читання: дитиноцентрований підхід». *Шляхи подолання кризи читання: соціальнокомунікаційний та психолого-педагогічний аспекти*. Кременчук: Редакційно-видавничий відділ Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, 2022, с. 87–100.
- Тарасюк, Тетяна. «Структурно-стильові та графічні особливості релігійних абеток і букварів». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 4, 2016, с. 221–34.
- Франко від А до Я. <https://starylev.com.ua/franko-vid-do-ya>
- Шевченко від А до Я. <https://starylev.com.ua/shevchenko-vid-do-ya>

References

- Abetky-entsyklopedii "Vid A do Ya". Wikipedia.
uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B8-%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%97_%C2%AB%D0%92%D1%96%D0%B4_%D0%90_%D0%B4%D0%BE_%D0%AF%C2%BB
- Bessarab, Anastasiia and Derevianko, Nataliia. "Publishing Standards and Design Solution of Ukrainian Abecetary." *State and Regions. Series: Social Communications*, iss. 3 (35), 2018, pp. 61–8.
- Bessarab, Anastasiia and Ponomarenko, Liudmyla. "Editor Insights in Ukrainian Abecedaries." *Printing and Publishing*, no 2, 2018, pp. 119–27.
- Velyka ukrainska entsyklopediia. Elektronna versiia.
<vue.gov.ua/%D0%90%D1%80%D1%82%D0%B1%D1%83%D0%BA>

- Dumanska, Oksana. "Mova suchasnykh abetok: leksychnyi ta stylistychnyi aspekt." *Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Seriia: Linhvistyka i literaturoznavstvo*, iss. XX, 2009, pp. 481-6.
- Kanishchenko, Antonina and Chabaiovskia, Mariia. *Ukrainska mova: abetka v asotsiatyvnykh kushchakh ta senkanakh*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2017.
- Onkovych, Hanna and Mavdryk, Nataliia. "Navchalno-tvorchi mozhlyvosti ukrainskoi abetky z tekstiv, de vsi slova – na odnu literu." *Ukrainska mova u sviti: Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 25 chervnia; 6 lystopada 2020 roku*. Lviv: TzOV «Halytska vydavnycha spilka», 2020, pp. 128-33.
- Pylyavets, Liudmyla. "Conceptual and plot-stylistic features of graphic solution of modern Ukrainian ABCS." *Young Scientist*, iss. 12 (64), 2018, pp. 375-8. doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-87
- Sizova, Kseniia and Soshenko, Svitlana. "Zaluchennia do chytannia: dytynotsentrovanyi pidkhid." *Shliakhy podolannia kryzy chytannia: sotsialnokomunikatsiyni ta psykhologopedahohichnyi aspekty*. Kremenchuk: Redaktsiino-vydavnychi viddil Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho, 2022, pp. 87-100.
- Tarasiuk, Tetiana. "Structural, Stylistic and Graphic Peculiarities of the Religious ABC-books and Primers." *Linguostylistic Studies*, iss. 4, 2016, pp. 221–34.
- Franko vid A do Ya. <https://starylev.com.ua/franko-vid-do-ya>
- Shevchenko vid A do Ya. <https://starylev.com.ua/shevchenko-vid-do-ya>

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2024